

บทที่ 4

พระพุทธรูปสมัยรัชกาลที่ 6 - รัชกาลที่ 8

พระบาทสมเด็จพระพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นพระมหากษัตริย์ไทยรัชกาลที่ 6 แห่งราชวงศ์จักรีเป็นพระราชโอรสพระองค์ที่ 29 ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จราชสมบัติเมื่อวันที่ 23 ตุลาคม พ.ศ. 2453 และเสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน พ.ศ. 2468 รวมพระชนมายุ 45 พรรษา เสด็จดำรงราชสมบัติรวม 15 ปี เสด็จพระราชสมภพเมื่อวันเสาร์ ปีมะโรง ตรงกับวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2424 เข้ารับการศึกษาในขณะที่ยังทรงพระเยาว์ นั้นในพระบรมมหาราชวัง ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยมีหม่อมเจ้าประภากร มาลากุล พระยาอิศรพันธุ์โสภณ(หนู อิศรางกูร ณ อยุธยา) และพระยาศรีสุนทรโวหาร(น้อย อาจารยางกูร) เป็นพระอาจารย์ถวายพระอักษรภาษาไทย ส่วนวิชาภาษาอังกฤษนั้นทรงศึกษากับนายโรเบิร์ต มอแรนต์ (Robert Morant) เมื่อมีพระชนมายุได้ 12 พรรษาเศษ สมเด็จพระบรมชนกนาถทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เสด็จออกไปทรงศึกษาต่อ ณ อังกฤษ ในขณะที่ทรงศึกษาอยู่ ณ อังกฤษ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศสยามมกุฎราชกุมารได้เสด็จสวรรคต สมเด็จพระบรมชนกนาถจึงโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาเฉลิมพระอิสริยยศขึ้นเป็นสยามมกุฎราชกุมารสืบแทนสมเด็จพระเชษฐา ทรงสำเร็จการศึกษาทางทหาร จากโรงเรียนนายร้อยทหารบกแซนด์เฮิสต์ แล้วเข้ารับราชการในกรมทหารราบเบาเดอรัม ทางด้านพลเรือนทรงศึกษาวิชาประวัติศาสตร์และกฎหมาย มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด เสด็จนิวัติพระนครตามพระราชประสงค์ของสมเด็จพระบรมชนกนาถ โดยเสด็จผ่านสหรัฐอเมริกาและประเทศญี่ปุ่น ถึงกรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 29 ตุลาคม พ.ศ. 2445 จากนั้น ทรงผนวชเป็นครั้งที่ 3 ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม วันที่ 21 สิงหาคม พ.ศ. 2447 ประทับ ณ พระตำหนักปั้นหยาวัดบวรนิเวศราชวรวิหาร ทรงลาผนวช วันที่ 11 ธันวาคม ศกนั้น

พระพุทธรูปที่สร้างขึ้นสมัย สมัยร.6

1. พระพุทธรูปปางประจำรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระพุทธรูปปางประจำรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประดิษฐาน ณ หอพระราชพงศานุสรณ์พระบรมมหาราชวัง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นในราวปี พ.ศ. 2411-2453 สร้างด้วยทองคำ ความสูงรวมฐาน 34.60 เซนติเมตร พระพุทธรูปประจำรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นพระพุทธรูปปางขัดสมาธิ

เพชร พระเกตุมาลาเป็นเปลวเพลิง เหนือพระเศียรทรงกันด้วยฉัตรปรุทอง 3 ชั้น สร้างราว พ.ศ. 2453-2468 หน้าตักกว้าง 7.2 นิ้ว สูงเฉพาะองค์พระ 11.8 ซม. สูงรวมฉัตร 47.3 ซม. สร้างเลียนแบบพระพุทธรูปในพระราชนิยมในรัชกาลที่ 4 สืบเนื่องมายังสมัยรัชกาลที่ 5

ภาพที่ 4.1 พระพุทธรูปปางประจำรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ที่มา: ม.ร.ว. สूरียุติ สุขสวัสดิ์ (2535: 418)

2. พระมหานาคชินะ

พระมหานาคชินะประดิษฐาน ณ พิพิธภัณฑ์ภปร. วัดบวรนิเวศวิหารราชวรวิหาร เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร เป็นพระพุทธรูปปางนาคปรก วัสดุโลหะปิดทอง ขนาดหน้าตักกว้าง 12 เซนติเมตร องค์พระสูง 22 เซนติเมตร จากฐานถึงเศียรนาค สูง 30 เซนติเมตร เฉพาะฐานสูง 7.5 เซนติเมตร มีพุทธลักษณะพิเศษสามารถถอดแยกได้ 3 ส่วน คือ องค์พระปฏิมาฐานกลีบบัวและนาคปรกขณะเดียวกัน ฐานสี่เหลี่ยมย่อมุม จารึกประวัติการสร้างที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6) ทรงสร้างไว้เมื่อครั้งทรงผนวช เสด็จประทับ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อปี พ.ศ. 2447 โปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระมหานาคชินะ เพื่อเป็นพระราชาอนุสรณ์ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างไว้เมื่อครั้งทรงผนวช ณ วัดบวรนิเวศวิหารเป็นพระพุทธรูปปางนาคปรก จัดเป็นพระประจำวันเสาร์ ลักษณะเด่นชัด คือ นั่งขัดสมาธิราบ พระชงฆ์ขวาทับซ้าย เป็นท่านั่งที่สำรวมอิริยาบถ หงายพระหัตถ์วางซ้อนกันบนพระเพลา พระหัตถ์ขวาวางทับบนพระหัตถ์ซ้ายมีพญานาคแผ่พังพาน 7 เศียร ตามพุทธประวัติว่าด้วยเหตุการณ์หลังตรัสรู้ใหม่ๆ พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับเสวยวิมุตติสุข ณ โคนต้นจิก 7 วัน ได้เกิดเมฆใหญ่ผุดฤดูกาลมีฝนตกพราเจือด้วยลมหนาวตลอด

7 วันพญานาคชื่อมูจลินท์ มาวางตัวชนรอบพระผู้มีพระภาค 7 รอบ เพื่อป้องกันความหนาวร้อน เหลือบุง

ภาพที่ 4.2 พระมหานาคชินะ

ที่มา: พระมหานาคชินะ วัดบวรนิเวศวิหาร

3. พระพุทธรูปประจำพระชนมวารพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระพุทธรูปประจำพระชนมวารพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6) ประดิษฐาน ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง พระพุทธรูปประจำพระชนมวาร เป็นพระพุทธรูปปางนาคปรก 7 เศียร ประทับใต้ต้นจิก สร้างปี พ.ศ. 2453 ด้วยทองคำลงยาประดับ อัญมณีสูงถึงยอดต้นจิก 20.80 เป็นพระพุทธรูปนาคปรก ซึ่งสามารถแยกองค์พระพุทธรูปและนาคออกจากกันได้ สำหรับองค์พระพุทธรูปนั้นเป็นพระพุทธรูปประทับนั่งแบบวัชรसन (ขัดสมาธิเพชร) แสดงธยานะมุทรา (ปางสมาธิ) ด้วยการวางพระหัตถ์ขวาซ้อนบนพระหัตถ์ซ้ายเหนือพระเพล พระพุทธรูปมีพระพักตร์ค่อนข้างกลม ก้มพระพักตร์ลง พระนลาฏค่อนข้างแคบ พระขนงโค้ง พระเนตรเหลือบต่ำ พระนาสิกโด่งพระโอษฐ์เรียว พระกรรณสั้น พระเศียรประดับด้วยเม็ดพระศก แหยมปราศจากเกตุมาลา หากมีแต่พระรัศมีรูปเปลวไฟลงยาสีประกอบเหนือพระเศียร องค์พระพุทธรูปครองอุตราสงค์จีวรเป็นริ้วเหมือนริ้วผ้าตามธรรมชาติเปิดพระอังสาขวา มีสังฆาฏิขนาดใหญ่พาดบนพระอังสาซ้ายยาวจรดพระนาภี ส่วนอันตรวาสกที่ทางจีวรเป็นริ้วเหมือนอุตราสงค์ที่ทรงครองอยู่ พระพุทธรูปประทับนั่งบนปัทมาสน์ประกอบด้วยกลีบบัวคว่ำและกลีบบัวหงาย มีเกสรบัวประดับ นอกจากนี้องค์พระพุทธรูปดังกล่าวยังมีขนาดเจ็ดชั้นนวลล้อมรอบจนถึงระดับพระอุระ และมีเศียรนาคเจ็ดเศียรแผ่พังพานอยู่เหนือพระเศียร อย่างไรก็ดีทั้งพระพุทธรูปและนาคนี้ประดิษฐานใต้ต้น

มูจลินท์ (ต้นจิก) ที่แผ่กิ่งก้านสาขาอยู่เบื้องบนอีกต่อหนึ่ง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างพระพุทธรูปองค์นี้ขึ้นในลักษณะของปางนาคปรกด้วยเหตุที่ทรงพระบรมราชสมภพในวันเสาร์ ตรงกับวันขึ้น 2 ค่ำ เดือนยี่ ปีมะโรง จุลศักราช 1242 ตรงกับวันที่ 1 มกราคม พุทธศักราช 2423 รัตนโกสินทรศก 99

ภาพที่ 4.3 พระพุทธรูปประจำพระชนมวารพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
ที่มา: ม.ร.ว. สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์ (2535: 428-429)

ตำนานพระพุทธรูปปางนาคปรก พระนาคปรกนี้มี 2 แบบ คือ แบบหนึ่งประทับนั่งสมาธิบน ขนดพญานาค แบบหนึ่งประทับนั่งสมาธิภายในวงขนดพญานาค คือพญานาคขดตัวล้อมพระกายไว้ถึง พระอังสา เพื่อป้องกันลมฝนตามตำนานเมื่อเสด็จประทับเสวยวิมุตติสุข ณ ร่มไม้ อชปาลนิโครธ 7 วัน แล้วพระผู้มีพระภาคเจ้าก็เสด็จไปประทับนั่งเสวยวิมุตติสุขยังร่มไม้จิก ชื่อว่า มูจลินท์ ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศ อากเนย์ของต้นมหาโพธิ์นั้น บังเอิญในวันนั้น เกิดมีฝนตกพรำอยู่ไม่ขาดสายตลอด 7 วัน พญามูจลินท์ นาคราชออกจากพิภพ ทำขนดล้อมพระวรกาย 7 ชั้น แล้วแผ่พังพานใหญ่ปกคลุมเบื้องบน เหมือนกัน เศวตฉัตรถวายพระผู้มีพระภาค ด้วยความประสงค์มิให้ฝนและลมหนาวสาดต้องพระวรกาย ทั้งป้องกันเหลือบยุง บุ้ง ร่านริน และสัตว์เลื้อยคลานทั้งมวลด้วย ครั้นฝนหายขาดแล้ว พญามูจลินท์ นาคราชจึงคลายขนดจากที่ล้อมพระวรกายพระผู้มีพระภาคเจ้า จำแลงเพศเป็นมาณพน้อย ยืนทำ อัญชลีถวายนมัสการพระผู้มีพระภาคเจ้าในที่เฉพาะพระพักตร์ ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคได้ทรงเปล่ง

อุทานว่า“สุโข วิเวโก ตุณฺณสฺส สุตมมสฺส ปสฺสโต อพฺยาปชฺชํ ลุขํ โลเก ปาณญเตสฺส สญฺญโมสุขา วิจารณ์ โลเก กามานํ สมตฺกโกโม อสฺมิมานสฺส วินโย เอตํ เว ปรมํ สุขํ” ความว่า ความสงบเป็นสุขของบุคคลผู้มีธรรมอันได้ระดับแล้ว รู้เห็นสังขารทั้งปวงตามเป็นจริงอย่างไร ความเป็นคนไม่เบียดเบียน คือ ความสำรวมในสัตว์ทั้งหลาย และความเป็นคนปราศจากความกำหนัด คือ ความก้าวล่วงกามทั้งปวงเสียได้ เป็นสุขในโลก ความนำออกเสียซึ่งอัสมิมานะ คือ ความถือตัวตนให้หมดได้นี้ เป็นสุขอย่างยิ่ง พระพุทธจริยาที่เสด็จประทับนั่งเสวยวิมุตติสุข ภายในวงขนดของพญามุจลินท์นาคราชที่ขดแหวดวงพระกายอยู่นี้ เป็นเหตุให้สร้างพระพุทธรูปอีกปางนี้ เรียกว่า "ปางนาคปรก" ดังนั้น พระพุทธรูปปางนี้ จึงอยู่ในพระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ หายพระหัตถ์ทั้งสองวางซ้อนกันบนพระเพลาที่นิยมสร้างชนิดนั่งสมาธิแบบพระมารวิชัยก็มี มีพญานาค 7 หัว แผ่พังพานปกคลุมเบื้องบนพระเศียรเพื่อป้องกัน ลม ฝน ตามเรื่องพระนาคปรกนี้ นิยมสร้างเป็นพระนั่งบนขนดตัวพญานาคเหมือนเอนาคเป็นบัลลังก์ดูสง่า งามอาจเป็นพระเกียรติอำนาจของพระพุทธเจ้าอย่างหนึ่ง ได้ลักษณะเป็นอย่างดีพระเจ้าของพวกพราหมณ์ บางทีจะเอาแบบลัทธิพราหมณ์มาสร้างก็ได้ แต่ลักษณะนี้ ดูจะป้องกัน ลม ฝน ไม่ได้ ไม่สมกับเรื่องที่พญานาคมาแหวดวงขนดรอบพระกายเพื่อป้องกันลมฝนถวาย ถ้าจะรักษาลักษณะของพระพุทธรูปตามเรื่องนี้ ก็จะเป็นลักษณะอีกอย่างหนึ่งคือ พระพุทธรูปจะมีพญานาคพันรอบพระกายด้วยขนดตัวพญานาค 4-5 ชั้น จนบังพระกายมิดชิด เพื่อป้องกัน ลม ฝน จะเห็นแต่พระเศียร พระศอก และพระอังสา เป็นอย่างมาก ทั้งเบื้องบน ก็จะมีหัวพญานาคแผ่พังพานปกคลุมอีกด้วย ขอให้ดูพระพุทธรูปปางนาคปรก ในหนังสือพุทธประวัติที่ค้นศึกษาที่ถ่ายมาจากโบสถ์พระแก้ว ในพระบรมมหาราชวังเป็นตัวอย่างเถิด จะเห็นเป็นจริงตามลักษณะของเรื่องนี้ มีใช้อย่างที่นิยมสร้างกันอยู่ในบัดนี้ หากแต่รูปแบบนี้ไม่งาม ถ้าคนที่ไม่ทราบเรื่องมาก่อนอาจเห็นไปว่าพระถูกพญานาครัดจะกลืนกินก็ได้ แต่คนไม่รู้แล้วไม่เรียนให้รู้ เราก็จะช่วยอะไรไม่ได้เหมือนกัน พระพุทธรูปปางนาคปรกนี้ นิยมสร้างเป็นพระพุทธรูปที่สักการบูชาประจำวัน ของคนเกิดวันเสาร์ น้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายความรู้ทั้งหลายนี้เป็นพุทธบูชาเนื่องในมหาสมัยครบรอบ 2,600 ปีแห่งการตรัสรู้ของสมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า พระมหาสมณโคตม น้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในพระราชพิธีศุภมงคลเฉลิมพระชนมพรรษา

พระพุทธรูปประจำพระชนมวาร คือ พระพุทธรูปที่พระมหากษัตริย์หรือพระบรมวงศานุวงศ์ มีพระราชศรัทธาสร้างขึ้นเพื่อประจำพระองค์หรือสร้างถวายพระบรมราชบุพการี ในวาระโอกาสสำคัญต่าง ๆ อาทิ การเฉลิมพระชนมพรรษา การฉลองพระประสูติกาล เป็นต้น ซึ่งพระพุทธรูปประจำพระชนมวารส่วนใหญ่ จะเป็นพระพุทธรูปประจำวันพระราชสมภพ หรือวันประสูติของพระมหากษัตริย์หรือพระบรมวงศานุวงศ์พระองค์นั้น

4. พระชัยวัฒน์ประจำรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6) พระองค์ได้โปรดเกล้าฯ สร้างพระชัยวัฒน์ประจำรัชกาล เมื่อปี พ.ศ. 2453 (ร.ศ.129) ประดิษฐาน ณ หอพระสุรลัยพิมาน ในหมู่พระมหามณเฑียรพระบรมมหาราชวัง มีขนาดหน้าตักกว้าง 19 ซม. สูงถึงยอดรัศมี 30 ซม. สูงถึงยอดฉัตร 87 ซม. พระราชพิธีหล่อพระชัยวัฒน์ครั้งนี้ มีทั้งพิธีทางศาสนาพุทธ และพิธีทางศาสนาพราหมณ์ พระชัยวัฒน์ประจำรัชกาลที่ 4 และที่ 5 ยันต์ดังกล่าว เป็นยันต์อริยสัจ

ภาพที่ 4.4 พระชัยวัฒน์ประจำรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ที่มา: ม.ร.ว. สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์ (2535: 420-422)

5. พระพุทธรูปประจำพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระพุทธรูปประจำพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ประดิษฐาน ณ หอพระสุรลัยพิมานพระบรมมหาราชวัง ในหมู่พระมหามณเฑียร รัชกาลที่ 6 โปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระพุทธรูปประจำพระชนมพรรษาขึ้นทั้งหมดรวม 45 องค์ เท่าจำนวนพระชนมพรรษา รวบรวม พ.ศ. 2453-2458 มีขนาดหน้าตักกว้าง 5.75 ซม. สูงเฉพาะองค์พระ 11.80 ซม. สูงจากฐานถึงยอดฉัตร 31.10 ซม. สูงจากฐานถึงพระรัศมี 15.30 ซม. สร้างด้วย กะไหล่ทอง ภายใตฉัตรปรุทอง 3 ชั้น มีพุทธลักษณะ เป็นพระพุทธรูปประทับนั่งแบบวิราสนะ (ขัดสมาธิราบ) แสดงธยานะมุทรา (ปางสมาธิ) พระหัตถ์ขวาซ้อนเหนือพระหัตถ์ซ้ายบนพระเพล่า พระพุทธรูปมีพระพักตร์ค่อนข้างกลม พระนลาฏค่อนข้างแคบ พระขนงโก่ง มีอุณาโลมที่กึ่งกลางพระนลาฏ พระเนตรเหลือบต่ำ พระนาสิกโด่ง

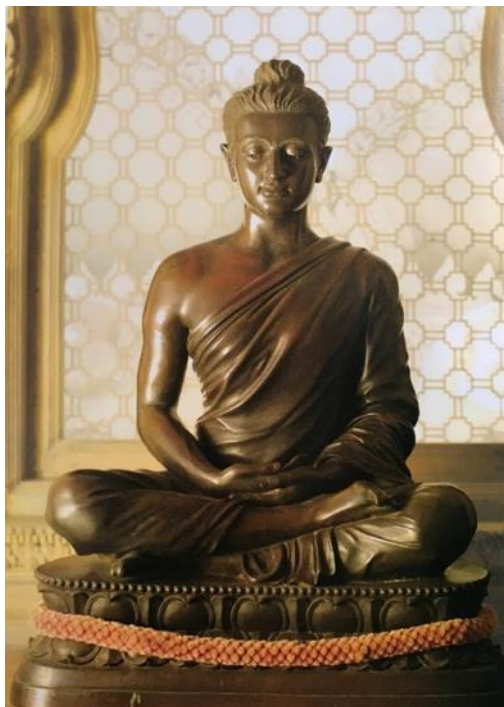
พระโอษฐ์เรียว และพระกรรณสั้น พระเศียรประดับด้วยขมวดพระเกศาเป็นก้นหอยในแถวล่างสุด และเป็นเม็ดพระศกในแถวถัดขึ้นไป มีเกตุมาลาและรัศมีรูปเปลวไฟอยู่เบื้องบน องค์พระพุทธรูปครองอุตราสงค์จีบเป็นริ้วเหมือนริ้วผ้าตามธรรมชาติห่มคลุมพระอังสาทั้งสองข้าง อัตรวาสกที่ทรงจีบเป็นริ้วเหมือนริ้วของอุตราสงค์ที่ครองอยู่ พระพุทธรูปประทับนั่งเหนือปัทมาสน์ประกอบด้วยกลีบบัวคว่ำและกลีบบัวหงาย โดยเหนือปัทมาสน์ปรากฏผ้าทิพย์ปูลาดห้อยลงมาเบื้องหน้า บริเวณกึ่งกลางของผ้าทิพย์จำหลักรูปอุณาโลมประดับรูปวชิระ

ภาพที่ 4.5 พระพุทธรูปประจำพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
ที่มา: ม.ร.ว. สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์ (2535: 425)

6. พระประธานในพระวิหาร (ศาลาสมเด็จพระอัยยิกา)

พระประธานในพระวิหาร (ศาลาสมเด็จพระอัยยิกา) วัดราชาธิวาสราชวรวิหาร เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร เป็นอาคารทรงจัตุรมุข รัชกาลที่ 6 โปรดเกล้าฯ ให้สร้างในปี พ.ศ.2453-2468 แทนพระอัยยิกา คือ สมเด็จพระปิยมหาราช ศรีพัชรินทรมาตา (เจ้าคุณจอมมารดาเปี่ยม ในรัชกาลที่ 4) ประทับนั่งขัดสมาธิราบ บนฐานกลีบบัวคว่ำบัวหงายบนฐานเชิงสองชั้น ปางสมาธิ ซ้อนพระหัตถ์ขวาทับพระหัตถ์ซ้าย มีพุทธลักษณะโดยรวมแบบคันธาระ มีขนาดเท่าคนจริง มีพระพักตร์ พระศอแบบเหมือนจริง พระอังสา พระกร ปรากฏกล้ามเนื้อ พระกรรณสั้นคล้ายมนุษย์ เส้นพระเกศารวบขมวดขึ้นเป็นมวยผม พระพระเนตรเหลือบต่ำ มีอุณาโลมระหว่างพระขนง มีเส้นพระขนงเหมือนจริง มีครองจีวรแบบเป็นริ้วผ้าเหมือนจริง ลักษณะเหมือนรูปประติมากรรมตะวันตก

ภาพที่ 4.6 พระประธานในพระวิหาร (ศาลาสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ)

ที่มา: ที่มา: สมาคมนักเรียนเก่าวัดราชาธิวาส (2546: 116)

7. พระงาม (พระพุทธปฏิภาคมัธยมพุทธกาล)

วัดสิริจันทรมิตรวิหาร หรือ วัดเขาพระงาม เป็นพระอารามหลวงชั้นตรีชนิด วรวิหาร ตั้งอยู่ที่ทิศตะวันออกเฉียงของเชิงเขาพระงาม ต.เขาพระงาม อ.เมือง จ.ลพบุรี มีพื้นที่ตั้งวัด 99 ไร่ ภายในบริเวณวัดแห่งนี้มีบริเวณเชิงเขาที่โอบล้อมไปด้วยผืนป่าอันเขียวชอุ่ม พระพุทธรูปขนาดใหญ่สีขาวทั้งองค์ สร้างโดยพระอุบาลีคุณูปมาจารย์และพระครูปลัดอ่ำมี มีขนาดหน้าตักกว้าง 11 วา มีความสูงจากหน้าตักถึงเศียร 18 วา โดยคอนกรีตเสริมเหล็กอันมีศิลปะงดงามโดดเด่น เม็ดพระศกทำด้วยโลหะเทียม เมื่อสร้างเสร็จแล้วได้ถวายพระนามว่า "พระพุทธปฏิภาคมัธยมพุทธกาล" เมื่อ พ.ศ. 2455 วัดเขาพระงามเดิมเป็นวัดร้างสร้างขึ้นเมื่อใดไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจน เป็นวัดที่สำคัญเก่าแก่วัดหนึ่งของเมืองลพบุรี มีหลักฐานทางโบราณสำคัญมากมาย อาทิ พระพุทธไสยาสน์ที่ประดิษฐานอยู่ภายในถ้ำพญามังกรสร้างด้วยศิลาแลงโบราณ ซากฐานพระสถูปเจดีย์เก่าบนยอดเขา ซากกำแพงเก่าที่ปรากฏบริเวณเชิงเขา ซึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะสร้างมาในราว พ.ศ.1100 โดยพระยาสมบัตยาบาลได้รวบรวมทุนทรัพย์ปฏิสังขรณ์ถ้ำถวายคือก่อฝาผนังด้วยศิลาถือปูนซีเมนต์ ประตู 1 ช่อง หน้าต่าง 4 ช่อง และปฏิสังขรณ์พระพุทธไสยาสน์ในถ้ำด้วยทั้งสิ้นไปกว่า 1,300 บาท และได้จารึกถ้ำว่า ถ้ำภทราวุธ ร.ศ. 103 และมีการสร้างต่อ 2 คราว สิ้นเงิน 63,000 บาทเศษ อย่างไรก็ตามเมื่อครั้งที่พระบาทสมเด็จพระ

พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จฯ ไปที่วัดนี้และทรงทราบเรื่องราวความเป็นมา จึงได้พระราชทานนามวัดให้ใหม่ว่า “วัดสิริจันทรนิมิต” และต่อมาได้เป็นพระอารามหลวงชั้นตรีเมื่อ พ.ศ.2499 ในชื่อว่า “วัดสิริจันทรนิมิตวรวิหาร” แต่ประชาชนส่วนใหญ่ก็ยังเรียกว่า “วัดเขาพระงาม” ตามชื่อของตำบล

ภาพที่ 4.7 พระพุทธปฏิภาคมัธยมพุทธกาล วัดสิริจันทรนิมิตวรวิหาร

8. พระร่วงโรจนฤทธิ์ ศรีอินทราทิตย์ธรรมโมภาส มหาวชิราวุธราชูปถัมภ์

พระร่วงโรจนฤทธิ์ วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร อ.เมือง จ.นครปฐม มีชื่อเต็ม คือ "พระร่วงโรจนฤทธิ์ ศรีอินทราทิตย์ ธรรมโมภาส มหาวชิราวุธราชูปถัมภ์" ตามประกาศกระแสพระบรมราชโองการ ลงวันที่ 12 ตุลาคม พ.ศ.2466 แต่ประชาชนทั่วไปเรียกกันว่า "หลวงพ่พระร่วง" หรือ "พระร่วงโรจนฤทธิ์" ประดิษฐาน ณ พระวิหารด้านทิศเหนือ องค์พระปฐมเจดีย์ จนถึงปัจจุบัน วัดพระปฐมเจดีย์ เป็นพระอารามหลวงชั้นเอกพิเศษ ชนิดราชวรมหาวิหาร วัดแห่งนี้ เป็นที่ตั้งประดิษฐานองค์พระปฐมเจดีย์ ปูชนียสถานเก่าแก่ที่สุดแห่งหนึ่งในไทย "พระร่วงโรจนฤทธิ์" เป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ ประจำจังหวัดนครปฐม เป็นที่เคารพบูชาของพุทธศาสนิกชนทั่วไป เป็นพระพุทธรูปปางห้ามญาติ วัสดุทำด้วยทองเหลืองหนัก 100 หาบ ศิลปะสุโขทัย สูง 12 ศอก 4 นิ้ว ประทับยืนบนฐานโลหะทองเหลืองลายบัวคว่ำบัวหงาย ทำวงพระพักตร์ตามยาว พระหูเสียมนิ้ว พระหัตถ์ พระบาทไม่เสมอกัน ห้อยพระหัตถ์ซ้ายลงข้างพระวรกาย แขนขวาพระหัตถ์ขวายกตั้งขึ้น ยื่นไปข้างหน้ามีพระอุทรพลูบ้ายพระพักตร์สู่ทิศเหนือ

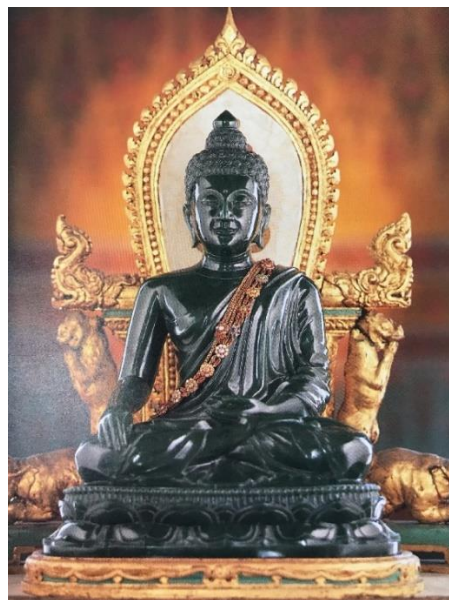
ภาพที่ 4.8 พระร่วงโรจนฤทธิ์ ศรีอินทราทิตย์ธรรมโมภาส มหาวชิราวุธบุชนียบพิตร

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 เมื่อครั้งดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระยุพราช เสด็จประพาสหัวเมืองฝ่ายเหนือในปี พ.ศ.2451 ได้ทอดพระเนตรพระพุทธรูปโบราณเป็นอันมาก แต่มีพระพุทธรูปองค์หนึ่งที่เมืองศรีสขณาสัย (สุโขทัย) ด้วยพระลักษณะงามเป็นที่ต้องพระราชหฤทัยแต่ชำรุดมากเหลืออยู่แต่พระเศียร พระหัตถ์และพระบาท จึงโปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญลงมากรุงเทพมหานคร แล้วให้ช่างปั้นสถาปนาขึ้นมามีบุรณรัตน์พระองค์ โดยมีผู้ออกแบบ คือ กรมหลวงนเรศวรฤทธิ์ (พระองค์เจ้ากฤษฏาภินิหาร) และโปรดเกล้าฯ ให้จัดการพระราชพิธีเททองหล่อ เมื่อวันที่ 30 ธันวาคม 2456 ณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม จากนั้นได้อัญเชิญมาสู่จังหวัดนครปฐม เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2457 ทางรถไฟ เมื่อครั้งอัญเชิญพระร่วงฯ มาประดิษฐานยังองค์พระปฐมเจดีย์ จำเป็นต้องแยกชิ้นมาประกอบเข้าด้วยกันที่จังหวัดนครปฐม เสร็จเป็นองค์สมบูรณ์ เมื่อวันที่ 2 พฤศจิกายน 2458

9. พระพุทธมณีรัตนมหาปฏิมากร (พระแก้วมรกตน้อย)

พระแก้วมรกตองค์น้อย ประดิษฐานในหอสุราลัยพิมาน สร้างในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว(รัชกาลที่ 6) พ.ศ.2457 ตรงกับ ค.ศ.1914 หน้าตักกว้างประมาณ 9.5 นิ้ว แกะด้วยหินหยก เนไฟรต์ (Neprite) โดยช่างรัสเซีย ชื่อ คาร์ล ฟาแบร์เซ่ พระพุทธมณีรัตนปฏิมากร เป็นพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณา โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเพื่อเป็นพระแก้วประจำรัชกาลของพระองค์ เป็นพระหยกสีเขียวเข้ม ศิลปะแบบ

รัตนโกสินทร์ พระพุทธปฏิมากรองค์นี้ ว่ากันตามจริงแล้ว เป็นพระพุทธรูปสำคัญคู่บ้านคู่เมืองอีกองค์หนึ่งมีนามตามทางราชการว่า “พระพุทธมณีรัตนปฏิมากร” และมีนามเรียกถ้อยคำว่า “พระแก้วมรกตองค์น้อย”

ภาพที่ 4.9 พระแก้วมรกตน้อย หอพระสุรลัยพิมาน พระบรมมหาราชวัง
ที่มา: ม.ร.ว. สิริวิฑูลี สุขสวัสดิ์ (2535: 432)

พุทธลักษณะประทับนั่งขัดสมาธิเพชร ปางมารวิชัย พระหัตถ์ซ้ายหงายวางบนพระเพลา พระหัตถ์ขวาวางคว่ำลงที่พระชานุ นิ้วพระหัตถ์ชี้ลงที่พื้นธรณี ตามพุทธประวัติในคราวที่พระองค์ทรงเอาชนะมารได้ ฐานพระพุทธรูปจำหลักกลีบบัวคว่ำบัวหงาย มีเกสรบัวประดับใต้ฐานจารึกว่า "FABERGE 1914" พระพุทธรูปนี้ประดิษฐานบนฐานไม้จำหลัก ปิดทองเลียนแบบพระแท่นมณีคศิลาบาตร มีบัลลังก์ประดับด้วยมกร สิงห์ และคชสารเบื้องหลังมีพระปรมาภิไธยย่อ วปร. เหนือองค์พระพุทธรูปมีเศวตฉัตร 9 ชั้นกางกั้นหน้า ตักกว้าง 9.2 นิ้ว สูง 14.4 นิ้ว ในรัชสมัยรัชกาลที่ 6 พระองค์มีพระราชดำริว่าพระราชวังดุสิตเป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์อีกแห่งหนึ่ง จึงควรจะมีพระพุทธรูปเพื่อทรงสักการบูชา เป็นเครื่องเชิดชูพระเกียรติคุณ ในฐานะที่ทรงเป็นองค์เอกอัครศาสนูปถัมภก ดังเช่น พระพุทธมหายานนิรัตนปฏิมากร ที่ประดิษฐานในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในพระบรมมหาราชวัง เมื่อสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ เสด็จทวีปยุโรปในปี พ.ศ.2454 จึงมีดำรัสสั่งให้หาแก้วมรกตขนาดใหญ่ พร้อมช่างฝีมือดี เพื่อสร้างพระพุทธรูปด้วยสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ ทรงเสาะหาหินหยกสีเขียวได้ในรัสเซีย และโปรดให้ปีเตอร์ คาร์ล ฟาแบร์เซ เป็นผู้สร้างเสร็จเมื่อปี พ.ศ. 2457 ต่อมาสามารถอัญเชิญพระพุทธรูปถึงกรุงเทพฯ ได้โดยสวัสดิภาพ ในปี

พ.ศ. 2457 รัชกาลที่ 6 ถวายพระนามว่า พระพุทธมณีรัตนปฎิมากร (แก้วมรกตน้อย) และโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งพิธีสมโภช และพุทธาภิเษกเป็นพุทธบูชา เพื่อเฉลิมพระราชศรัทธา ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ระหว่าง วันที่ 24-25 ธันวาคม พ.ศ. 2457

พระแก้วมรกตน้อยองค์นี้เป็นพระพุทธรูปที่มีพระพักตร์ คล้ายฝรั่งเมื่อพุทธปฎิมากรองค์นี้เข้ามาถึงพระนครแล้ว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งการพระราชพิธีพุทธาภิเษกขึ้น ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม มีงานพิธีติดต่อกันหลายวัน เริ่มตั้งแต่วันที่ 24 เดือนธันวาคม พ.ศ. 2475 เป็นส่วนพิธีหลวงแล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้านาย ข้าราชการ ตลอดจนสมณะชีพรามณ์ และอาณาประชาราษฎร์ทั้งหลาย ได้ทำการสักการบูชา “พระพุทธปฎิมากร” มีกำหนดตั้งแต่วันที่ 26 ธันวาคม จนถึง 28 ธันวาคม ศกเดียวกันถ้าเราสังเกตให้ดีจะแลเห็นนพปฎลเศวตฉัตรกางกั้นเหนือพระเศียรพระพุทธมณีรัตนปฎิมากร นพปฎลเศวตฉัตรองค์นี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเฉลิมพระเกียรติตามโบราณราชประเพณี พร้อมทั้งพร้อมทั้งพระสังวาลพระนพ และพระสังวาลแผ่นดินพรัตน์ ในวันพระราชพิธีพุทธาภิเษกพระพุทธปฎิมากรองค์นี้ แม้ไม่ได้มีโอกาสปรากฏต่อสายตาสาธารณชนบ่อยนัก เพราะเหตุด้วยประดิษฐานอยู่ในเขตพระราชฐานชั้นใน แต่เมื่อใดก็ตามที่มีการพระราชพิธีสำคัญ ก็มักโปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญออกมาประดิษฐานในมณฑลพิธีต่าง ๆ

10. พระพุทธไสยาสน์(พระนิพพานทรงญาณ)

ภาพที่ 4.10 พระพุทธไสยาสน์(พระนิพพานทรงญาณ)

พระพุทไธยาสน์ (พระนิพพานทรงญาณ) ประดิษฐาน ณ ห้องประชุมตึกไชยยันต์ โรงเรียนมัธยมวัดราชาธิวาส เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร พระพุทธรูปปางไสยาสน์ทั้งดงามและคล้ายคนจริง เป็นพระพุทธรูปหล่อสัมฤทธิ์ เนื้อสัมฤทธิ์ปิดทองด้าน องค์พระยาว 77 นิ้ว สูงทั้งฐาน 22.5 นิ้ว สร้างในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6) เมื่อ พ.ศ. 2464 แสดงอิริยาบถนอนทั้งดงามยิ่ง ออกแบบโดย โดยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงออกแบบ ประทานให้ช่างปั้นและหล่อ คือ พระเทพภิกษา (สิน) เป็นผู้ปั้นและหล่อ หล่อด้วยโลหะสัมฤทธิ์ลงรักปิดทอง สร้างอุทิศถวายและบรรจุพระอัฐิ ไว้ใต้ฐานพระพุทธรูป และอัฐิในราชสกุลไชยยันต์ เป็นวัดประจำวันประสูติ (วันอังคาร) ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย (พระองค์เจ้าไชยยันต์มั่งคณ) ผู้ให้กำเนิดโรงเรียนวัดราชาธิวาส ที่ได้ฐานบรรจุพระสรีรางคารสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่นมหิศรราชหฤทัยอัฐิในราชสกุลไชยยันต์ สมเด็จพระยาตราชานุภาพทรงเรียกพระพุทธรูปองค์นี้ว่า “พระไธยา” เป็นพระพุทไธยาสน์ปางทรงพระสุบิน ศิลปะประยุกต์แบบกรีก มีลักษณะเหมือนสามัญมนุษย์ที่งามที่สุด ถ้ามองดูไกลๆ จะเหมือนคนนอนจริงๆ ห่มจีวรที่พลิ้วไหวเป็นริ้วบางเบาคล้ายผ้าจริง พระเนตรหลับพริ้มแม้กระทั่งลักษณะการวางพระบาท ก็เป็นไปในลักษณะสมจริงเช่นคนหลับทั่วไป

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย (พระองค์เจ้าไชยยันต์มั่งคณ) ทรงเป็นราชโอรสองค์ที่ 76 ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในเจ้าจอมมารดาห่วง ทรงอภิเษกกับหม่อมเจ้าหญิงสุภาวดีพัชร พระธิดาองค์ใหญ่ของกรมหมื่นจรัสพรปฏิภาณพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว และหม่อมหญิงโณมนา หม่อมเจ้าหญิงสุภาวดีพัชร ไชยยันต์ ทรงสนพระทัยในด้านการศึกษามาก และทรงปฏิบัติตามพระประสงค์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย (พระองค์เจ้าไชยยันต์มั่งคณ) ที่ได้อุทิศทุนทรัพย์ส่วนหนึ่งไว้ให้สร้างโรงเรียนวัดราชาธิวาส แต่พระองค์ทรงสิ้นพระชนม์เสียก่อน หม่อมเจ้าหญิงสุภาวดีพัชร ไชยยันต์ มิได้ทอดทิ้งพระประสงค์นี้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ จึงใช้ทุนทรัพย์มรดกสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย สร้างตึกไชยยันต์ โรงเรียนวัดราชาธิวาส ในปี พ.ศ. 2462 และสร้างพระพุทธรูปปางไสยาสน์ เนื้อสัมฤทธิ์ปิดทองด้าน พระพุทธรูปประจำวันอังคาร วันประสูติของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย เมื่อปี พ.ศ. 2464 เพื่อให้อยู่คู่กับโรงเรียนวัดราชาธิวาส จนถึงปัจจุบัน ซึ่งพระพุทธรูปองค์นี้ กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณวัตถุสำคัญของชาติ ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 104 ตอน 121 ง. ฉบับพิเศษ หน้า 11 วันที่ 26 พ.ศ.2530

11. พระพุทธรูปนโรคนตราย

พระพุทธรูปนโรคนตราย วัดสุทัศนเทพวราราม ราชวรมหาวิหาร เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร หลังจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงหายจากการประชวรในปี

พ.ศ. 2467 (ค.ศ. 1924) จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเทพธรรมา (สิน ปฎิมาประกร) หล่อ “พระพุทธรูปนิรโรคันตราย” ขึ้น วัสดุจากสัมฤทธิ์ หน้าตักกว้าง 15 เซนติเมตร สูง 34 เซนติเมตร โดยมีพระราชดำริที่จะให้มีการฉลองสิริราชสมบัติครบ 15 ปี เสมอด้วยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พร้อมกับทรงหล่อพระพุทธรูปขึ้น 16 องค์ ขนานนามว่า “พระนิรโรคันตราย” เพื่อพระราชทานไว้ยังพระอารามหลวงฝ่ายมหานิกาย แต่หลังจากที่พระองค์เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเททองได้ 17 วัน ก็เสด็จสวรรคต ในวันที่ 26 พฤศจิกายน พ.ศ. 2468 (ค.ศ. 1925) พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงพระราชทานพระนิรโรคันตรายไปยังพระอารามหลวงฝ่ายมหานิกาย 15 องค์ ส่วนอีกองค์หนึ่ง ประดิษฐานไว้ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม พระนิรโรคันตรายมีพุทธลักษณะคล้ายพระพุทธรูปชินราช แตกต่างกันตรงที่เป็นปางสมาธิแทนปางมารวิชัย นอกจากนั้นแล้ว ยังมีนาคนสองตนแปลงเป็นมนุษย์ซึ่งขาด้านหน้าเป็นขามนุษย์ ขาด้านหลังเป็นหางนาค เชิญฉัตร และเชิญพัดโบก ด้านละตน พระพุทธรูปนิรโรคันตรายนี้ถือได้ว่า เป็นตัวอย่างของงานช่างแบบไทยประเพณีประยุกต์ ซึ่งเริ่มขึ้นในรัชกาลนี้

ภาพที่ 4.11 พระนิรโรคันตราย วัดสุทัศนเทพวราราม กรุงเทพมหานคร
ที่มา พริยะ ไกรฤกษ์ (2552 : 129)

รูปแบบพระพุทธรูปปฏิมาที่สร้างในสมัยรัชกาลที่ 6 ยังคงมีพระราชดำริ โปรดเกล้าฯ ให้สร้างแบ่งได้ 5 กลุ่ม ดังนี้

1. พระพุทธรูปตามแบบพระราชนิยมในรัชกาลที่ 4 คือ จากหมวดพระเกศาขึ้นไปไม่มีอุษณิษะ (เกตุมาลา) แต่ยังคงมีรัศมีรูปเปลวเพลิง พระกรณสัน ครองจีวรเป็นริ้วธรรมชาติแบบธรรมยุติกนิกาย

อาทิ “พระสันติภาพ” ประดิษฐานในศาลาการเปรียญ วัดราชาธิวาส “พระพุทธรูปปางประจำรัชกาล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” และ “พระพุทธรูปประจำพระชนมวารพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว”

2. พระพุทธรูปตามรูปแบบประเพณีโบราณ แบบสุโขทัย เช่น “พระร่วงโรจนฤทธิ์ ศรีอินทรา-ทิตยธรรมโมภาส มหาวชิราวุธบุษนิยบพิตร”

3. พระพุทธรูปที่มีพุทธลักษณะเหมือนจริงตามที่รัชกาลที่ 5 จำลองแบบพระพุทธรูปสมัยคันธาระ มีลักษณะเป็นมนุษย์สามัญยิ่งขึ้น “พระประธานในพระวิหาร” ศาลาสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ “พระพุทธรูปไสยาสน์” (พระนิพพานทรงญาณ) วัดราชาธิวาสราชวรวิหาร

4. พระพุทธรูปตามแบบของช่างราชบุรี เช่น “พระพุทธรูปวิภาวดีมัยพุทธกาล” วัดศิริจันทร์-นิมิตรวิหาร วัดเขาพระงาม จ.ลพบุรี เป็นลักษณะฝีมือช่างพื้นบ้าน

5. แบบไทยประเพณีประยุกต์ ได้แก่ “พระนิรโรคันตราย” วัดสุทัศนเทพวราราม กรุงเทพมหานคร มีพุทธลักษณะคล้ายพระพุทธรูปชินราช แตกต่างกันตรงที่เป็นปางสมาธิแทนปางมารวิชัย “พระพุทธรูปประจำพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว” และ “พระชัยวัฒน์ประจำรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว” มีอุษณิษะและเปลวศมีแบบสุโขทัย แต่ครองจีวรแบบเหมือนจริง พระกรณยาว

วัสดุที่ใช้สร้าง ได้แก่ ทองคำลงยา สัมฤทธิ์ กะไหล่ทอง ก่ออิฐถือปูน ทองเหลือง หยก และโลหะผสมอื่นๆ พระพุทธรูปอิริยาบถนั่ง ยืน และ นอน รูปการสร้างรวมทั้งแนวคิด เห็นได้ชัดเจนว่าได้รับอิทธิพลของพระพุทธรูปวิมาสมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 แต่ก็ไม่ทรงละทิ้งประเพณีนิยมตามอุดมคติ มีการผสมผสานกันอย่างกลมกลืน รวมทั้งการอนุรักษ์รูปแบบโบราณในสมัยสุโขทัย โดยทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยแล้วว่ามีพุทธลักษณะงดงาม ส่วนพระพุทธรูปที่สร้างด้วยฝีมือช่างราชบุรี ยังคงแสดงออกอย่างชัดตรงตามแบบพื้นบ้านพื้นถิ่น ซึ่งทักษะฝีมือไม่ตรงตามเดิมมาก

พระพุทธรูปที่สร้างขึ้นสมัย สมัย ร.7

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นพระมหากษัตริย์สยาม รัชกาลที่ 7 ในราชวงศ์จักรี เป็นพระราชโอรสพระองค์ที่ 76 ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นพระองค์ที่ 9 ในสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ขึ้นเสวยราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์ เมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน พ.ศ. 2468 และทรงสละราชสมบัติเมื่อวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2478 รวมดำรงสิริราชสมบัติ 9 ปี เสด็จพระราชสมภพเมื่อวันพุธ แรม 14 ค่ำ เดือน 11 ปีมะเส็ง เวลา 12.25 น. หรือตรงกับวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2436 เสด็จสวรรคต เมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม พ.ศ. 2484 สิริพระชนมพรรษา 47 พรรษา

เมื่อพระองค์ทรงพระเยาว์ ทรงเข้ารับการศึกษาตามประเพณีขัตติยราชกุมาร ครั้นทรงโสกันต์แล้วเสด็จไปศึกษาวิชาการที่ประเทศอังกฤษ เมื่อกรกฎาคม พ.ศ. 2449 ในขณะนั้นมีพระชันษาเพียง 13 ปี ทรงเริ่มรับการศึกษาในวิชาสามัญในวิทยาลัยอีตันซึ่งเป็นโรงเรียนมัธยมชั้นหนึ่งของประเทศ เมื่อสำเร็จการศึกษาจากวิทยาลัยอีตันแล้ว ทรงสอบเข้าศึกษาต่อวิชาทหารที่โรงเรียนนายร้อยทหาร (Royal Military Academy) ณ เมืองวูลิช ทรงเลือกศึกษาวิชาทหารแผนกปืนใหญ่ม้า แต่ในขณะนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าอยู่หัว เสด็จสวรรคตในปี พ.ศ. 2453 พระองค์จึงได้เสด็จกลับประเทศไทยเพื่อเข้าร่วมพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ แล้วจึงเสด็จกลับไปศึกษาต่อในปี พ.ศ. 2456 ภายหลังทรงเข้าประจำการ ณ กรมทหารปืนใหญ่ม้าอังกฤษอยู่ที่เมืองอัลเดอร์ชอต (Aldershot) ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2456 ถึงเดือนกันยายน พ.ศ. 2457 ทรงได้รับสัญญาบัตรเป็นนายทหารยศร้อยตรีที่ติดต่อกับกองทัพอังกฤษ

ครั้นเมื่อเสด็จกลับประเทศไทย พระองค์เข้ารับราชการในตำแหน่งนายทหารคนสนิทพิเศษของจอมพล สมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ซึ่งเป็นพระเชษฐาในพระองค์ ต่อมาพระองค์ได้เลื่อนเป็นผู้บังคับกองร้อยทหารปืนใหญ่รักษาพระองค์ ภายหลังทรงลาราชการเพื่อผนวช ณ อุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อปี พ.ศ. 2460 โดยมีสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เป็นพระอุปัชฌาย์ และพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์ (ต่อมาคือพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า) เป็นพระกรรมวาจาจารย์ แล้วเสร็จประทับจำพรรษา ณ พระตำหนักปั้นหย่า วัดบวรนิเวศราชวรวิหาร ทรงได้รับฉายาว่า "ปชาธิโป" ภายหลังจากที่พระองค์ขึ้นครองราชย์ ได้สร้างพระพุทธรูปมาตามราชประเพณีต่างๆ ดังนี้

1. พระปางประจำรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระปางประจำรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 7) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้น พ.ศ. 2468-2477 เพื่ออุทิศพระราชกุศลถวายสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช (รัชกาลที่ 6) พระพุทธรูปอยู่ในอิริยาบถประทับนั่งแบบ วัชรसनะ (ขัดสมาธิราบ) ปางสมาธิ (ธยานะมุทรา) โดยวางพระหัตถ์ขวาซ้อนอยู่เหนือพระหัตถ์ซ้ายบนพระเพลา มีขนาดหน้าตักกว้าง 7.25 เซนติเมตร องค์พระสูง 11.80 เซนติเมตร สูงจากฐานถึง ยอดฉัตร 38.40 เซนติเมตร วัสดุสร้างจากสัมฤทธิ์ กะไหล่ทอง ประดิษฐานในหอพระราชพงศานุสร วัดพระศรีรัตนศาสดาราม มีพุทธลักษณะ ประทับนั่งเหนือปัทมาสน์ กลีบบัวคว่ำและกลีบบัวหงาย มีผ้าทิพย์จำหลักรูปชिरารูในปทุมอุณาโลม ห้อยลงมาเบื้องหน้าปัทมาสน์ วางซ้อนเหนือฐานเขียงแปดเหลี่ยม มีจารึกด้านบนเหนือพระเศียร มีฉัตรทองปฐุ 5 ชั้น พระพุทธรูปมีพระพักตร์ค่อนข้างกลม พระนลาฏค่อนข้างแคบ พระเนตรเหลือบต่ำ พระขนงโก่ง พระนาสิกงุ้ม พระโอษฐ์เรียว พระกรรณยาว พระเศียร

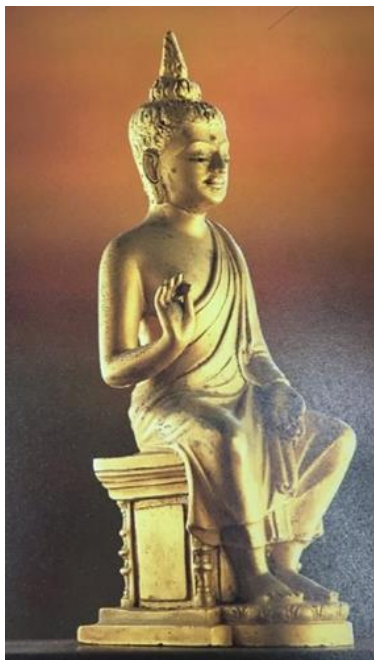
ประกอบด้วยเม็ดพระศก และพระเกตุมาลาด้านบนมีรัศมีรูปเปลวไฟ ครองอุตราสงค์ ห่มคลุมพระอังสาทั้งสองข้าง มีจีบแบบริ้วธรรมชาติ เช่นเดียวกับริ้วผ้าของอันตรวาสก

ภาพที่ 4.12 พระปางประจำรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
ที่มา: ม.ร.ว. สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์ (2535: 459)

2. พระพุทธรูปประจำพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระพุทธรูปประจำพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ประดิษฐานภายในหอพระสุราลัยพิมาน ในหมู่พระมหามณเฑียร พระบรมมหาราชวัง สร้างขึ้นราว พ.ศ. 2468 - 2477 มีขนาดหน้าตักกว้าง 5.60 เซนติเมตร สูงจากฐานถึงรัศมี 19.50 เซนติเมตร สูงจากฐานถึงยอดฉัตร 36.20 เซนติเมตร สร้างจากวัสดุสัมฤทธิ์ กะไหล่ทอง ฉัตรปรุทอง ประดิษฐานในหอพระสุราลัยอยู่ในอริยาบถประทับนั่งแบบปรัลัมปาทาสนะ (นั่งห้อยพระบาท) พระหัตถ์ขวากวักเรียกฝน พระหัตถ์ซ้ายรองรับฝนบนพระเพลา พระพักตร์ค่อนข้างกลม พระนลาฏกว้าง พระขนงโก่ง มีพระอุณาโลมกลางพระนลาฏ พระเนตรเหลือบต่ำ พระโอษฐ์เรียว พระกรรณยาว พระนาสิกโด่ง เกตุมาลาคล้ายศิลปะแบบคันธาระ คือ มีเส้นพระเกศาคล้ายเส้นผมมนุษย์รวบขึ้น มีรัศมีรูปเปลวเหนือมวยผมด้านบนสุด ครองอุตราสงค์เป็นริ้วผ้าธรรมชาติ เป็นจีบพาดบนพระอังสารดพระนาภี เช่นเดียวกับอันตรวาสกเป็นริ้วธรรมชาติ เช่นเดียวกัน เปิดพระอังสาขวา

ภาพที่ 4.13 พระพุทธรูปประจำพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
ที่มา: ม.ร.ว. สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์ (2535: 450)

3. พระพุทธรูปประทับยืนแสดงปางขอฝน

พระพุทธรูปประทับยืนแสดงปางขอฝน สร้างขึ้นในช่วง พ.ศ. 2468 – พ.ศ. 2477 มีพุทธลักษณะคล้ายกับศิลปะแบบคันธาระ คือ มีพระพักตร์คล้ายมนุษย์ตามธรรมชาติโดยมีพระพักตร์ค่อนข้างกลม มีพระนลาฏแคบ พระขนงโก่ง มีอุณาโลมระหว่างพระขนง พระเนตรมองตรง พระโอษฐ์เรียว พระหनुเป็นปม พระนาสิกโด่ง พระกรรณยาว พระเศียรมีขมวดพระเกศาขนาดใหญ่ มีอุษณิษะเพียงเล็กน้อย รัศมีบัวตูม พระวรกายอวบอ้วน พระอঙ্গสากว้าง ครองอุตราสงค์ ห่มเฉียงเป็นริ้วตามธรรมชาติ

ภาพที่ 4.14 พระพุทธรูปประทับยืนแสดงปางขอฝน
ที่มา: ม.ร.ว. สิริยวุฒิ สุขสวัสดิ์ (2535: 497)

4. พระชัยวัฒน์ประจำรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระชัยวัฒน์ประจำรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ประดิษฐานในหอพระสุราลัยพิมาน ในหมู่พระมหามณเฑียรพระบรมมหาราชวังพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ได้โปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระชัยวัฒน์ประจำรัชกาล เมื่อปี พ.ศ. 2469 ออกแบบโดยเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ มีรูปแบบผสมผสานระหว่างพระพุทธรูปแบบไทยประเพณี และพระพุทธรูปคันธาระของอินเดีย อริยาบถประทับนั่งแบบวัชรसनะ (ขัดสมาธิเพชร) ปางมารวิชัย (ภูมิสปรคฺมฺทรา) บนฐานบัวหงาย พระหัตถ์ซ้ายทรงถือตาลปัตรเหนือพระเพลา พระหัตถ์ขวาคว่ำลงบนพระหนุ มีพระพักตร์ค่อนข้างรี พระขนงโก่ง พระเนตรเหลือบต่ำ มีอุณาโลมระหว่างขนง พระเศียรมีพระเกศาคัลยาณเส้นผมมนุษย์ขมวดเป็นเกตุมาลา ตามแบบคันธาระ เหนือขึ้นไปมีรัศมีรูปเปลวไฟครองอุตราสงค์ห่มเฉียงจีบเป็นริ้วผ้าตามธรรมชาติ เปิดพระอังสาขวา มีขนาดหน้าตักกว้าง 17 เซนติเมตร (เท่ากำลังพระพุท ซึ่งเป็วันประสูติ) สูง 27 เซนติเมตร สูงถึงยอดฉัตรทองคำด้านบน 52 เซนติเมตร

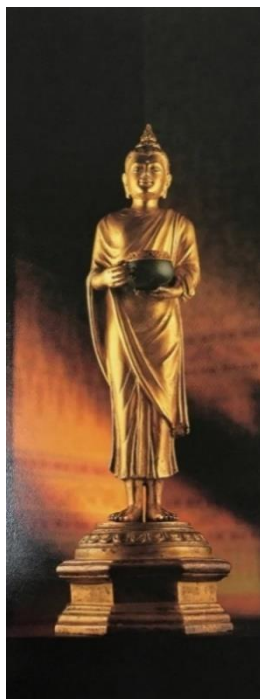
ภาพที่ 4.15 พระชัยวัฒน์ประจำรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
ที่มา: ม.ร.ว. สิริยวุฒิ สุขสวัสดิ์ (2535: 444-447)

วัสดุองค์พระทำด้วยเงิน ส่วนฐานทำด้วยทองคำ ด้านล่างมีแผ่นหินจารึกข้อความ ประดิษฐานภายในหอพระสุราลัยพิมาน พระบรมมหาราชวัง จึงมีขนาดใกล้เคียงกับพระชัยวัฒน์ในรัชกาลที่ 5 แต่องค์พระเป็นเงินแบบรัชกาลที่ 1 มีพุทธลักษณะแบบผสมผสานระหว่างพระพุทธรูปแบบคันธาระและสุโขทัย กล่าวคือ ส่วนของการครองจีวรวิจิตรธรรมชาติ เกตุมาลาแบบคันธาระ เปลวรัศมีแบบสุโขทัย พระราชพิธีหล่อพระชัยวัฒน์ ครั้งนี้มีทั้งพิธีทางศาสนาพุทธ และพิธีทางศาสนาพราหมณ์ เสร็จแล้วได้อัญเชิญ พระพุทธรูปมาชัยวัฒน์ประจำรัชกาล ที่ทรงหล่อใหม่ ไปประดิษฐานในพระอุโบสถ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

5. พระพุทธรูปประจำพระชนมวารพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระพุทธรูปประจำพระชนมวารพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ประดิษฐานในพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท องค์กลาง ชั้นที่ 3 พระบรมมหาราชวัง สร้างขึ้นราว พ.ศ. 2469 – 2470 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเทพภิกขุ ซึ่งเป็นช่างหลวงกรมศิลปากรสร้างถวาย วัสดุองค์พระสร้างจากสัมฤทธิ์ กะไหล่ทอง บาตรทำด้วยหยก ฝาบาตรทำด้วยทองคำลงยาเป็นพระพุทธรูปประทับยืนแบบสมภังค์(ยืนตรง) แสดงปางอุ้มบาตรสูง 24.75 เซนติเมตร สูงจากฐานถึงพระรัศมี 30.60 เซนติเมตร โดยพระหัตถ์ซ้ายรองรับบาตรและพระหัตถ์ขวาประคองบาตร พระพุทธรูปมีพระพักตร์ค่อนข้างกลม พระนลาฏค่อนข้างกว้าง พระขนงโก่ง มีอุณาโลมประดับที่กลางพระนลาฏ พระเนตรเหลือบต่ำ พระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์เรียว และพระกรรณค่อนข้างยาว พระเศียรประดับด้วยเส้น

พระเศวตฉัตรลายเส้นผมมนุษย์รวบขึ้นไปเกล้าเป็นมวยในรูปของเกตุมาลาคล้ายศิลปะแบบคันธาระ แต่ทว่าปรากฏรัศมีรูปเปลวไฟเหนือพระเศียร องค์พระพุทธรูปครองอุตราสงค์จีบเป็นริ้วเหมือนริ้วผ้าตามธรรมชาติห่มคลุมพระอังสาทั้งสองข้าง อันตราสกที่ทรงอยู่เบื้องล่างจีบเป็นริ้วเช่นเดียวกับอุตราสงค์ที่ทรงครองอยู่ พระพุทธรูปประทับยืนเหนือปัทมาสน์ประดับด้วยกลีบบัวคว่ำเหนือฐานเขียงแปดเหลี่ยมซึ่งรองรับอยู่เบื้องล่าง

ภาพที่ 4.16 พระพุทธรูปประจำพระชนมวารพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
ที่มา: ม.ร.ว. สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์ (2535: 453)

การสร้างพระพุทธรูปประจำพระชนมวารในสมัยรัตนโกสินทร์ เริ่มมีมาตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระพุทธรูปประจำพระชนมวารถวายพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ผู้ทรงเป็นพระอัยกา และพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ผู้ทรงเป็นพระบรมชนกนาถ พระพุทธรูปประจำพระชนมวาร เป็นพระพุทธรูปที่พระมหากษัตริย์หรือพระบรมวงศานุวงศ์มีพระราชศรัทธา สร้างขึ้นประจำพระองค์หรือสร้างถวายพระบรมราชูปถัมภ์ ในวาระโอกาสสำคัญต่างๆ อาทิ การเฉลิมพระชนมพรรษา การฉลองพระประสูติกาล ฯลฯ โดยพระพุทธรูปประจำพระชนมวารส่วนใหญ่ มักจะเป็นพระพุทธรูปประจำวันพระราชมงคล หรือวันประสูติของพระมหากษัตริย์หรือพระบรมวงศานุวงศ์พระองค์นั้นๆ ดังนี้

วันอาทิตย์ พระพุทธรูปประจำวันคือ พระปางถวายเนตร
 วันจันทร์ พระพุทธรูปประจำวันคือ พระปางห้ามญาติ หรือ ปางห้ามสมุทร
 วันอังคาร พระพุทธรูปประจำวันคือ พระปางไสยาสน์ หรือตามพระราชนิยมพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นปางห้ามพระแก่นจันทน์
 วันพุธ พระพุทธรูปประจำวันคือ พระปางอุ้มบาตร
 วันพฤหัสบดี พระพุทธรูปประจำวันคือ พระปางสมาธิ หรือ ปางตรัสรู้
 วันศุกร์ พระพุทธรูปประจำวันคือ พระปางรำพึง
 วันเสาร์ พระพุทธรูปประจำวันคือ พระปางนาคปรก

6. พระพุทธรูปประจำพระชนมวารสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี

ภาพที่ 4.17 ประจำพระพุทธรูปพระชนมวารสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีพระบรมราชินี
 ที่มา: ม.ร.ว. สิริยวุฒิ สุขสวัสดิ์ (2535: 455)

พระพุทธรูปประจำพระชนมวารสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี อัครมเหสีในรัชกาลที่ 7 ประดิษฐานในหอพระ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาททองคำกลาง ชั้นที่ 3 พระบรมมหาราชวัง พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 7) โปรดเกล้าฯ ให้หล่อขึ้น พ.ศ. 2470 เป็นพระพุทธรูปที่หล่อด้วยสัมฤทธิ์ กะไหล่ทอง องค์พระสูง 25.15 สูงรวมฐาน 31.2 ซม. มีอิริยาบถประทับยืนสมถึก ปางห้ามพระแก่นจันทน์ โดยมีพระหัตถ์ซ้ายแสดงอภัยมุทรา พระหัตถ์ขวาห้อยลงด้านข้างองค์พระ พระนลาฏแคบพระพักตร์กลม พระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์เรียว พระเนตรเหลือบต่ำ

พระกรรณยาว เส้นพระเกศาเป็นเส้นธรรมชาติรวบขึ้นเป็นพระเกตุมาลาแบบคันธาระ มีรัศมีรูปเปลว
อุตราสงค์ และอันตรวาสกเป็นริ้วธรรมชาติ

7. พระพุทธรูปนุสนาค

พระพุทธรูปนุสนาค ประดิษฐานในพระวิหารแก่งวัดบวรนิเวศวิหาร เขตพระนคร
กรุงเทพมหานคร สร้างขึ้นปี พ.ศ.2473 พุทธรูปสำคัญในวัดบวรนิเวศวิหาร หล่อด้วยสัมฤทธิ์
พระอิริยาบถยืน พระหัตถ์แสดงปางห้ามสมุทร ทรงจีวรห่มคลุม ได้แก่ พระพุทธรูปนุสนาค เมื่อสมเด็จพระ
พระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรสสิ้นพระชนม์ในปี พ.ศ.2464 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้า
เจ้าอยู่หัว ทรงหล่อพระพุทธรูปนิมิตของพระองค์พระราชทานแด่พระราชาคณะของพระองค์
ตามพระนามเดิมของพระองค์เจ้า “มุนีนาถมุนี” โดยสร้างตามพระราชนิยมในยุคนั้น คือ มีพุทธ
ลักษณะมีความเป็นมนุษย์มากกว่ายกเว้นในส่วนพระเศียรเป็นแบบประเพณี ครองจีวรห่มแหวก
ริ้วจีวรเป็นแบบธรรมชาติ

ภาพที่ 4.18 พระพุทธรูปนุสนาคประดิษฐานในพระวิหารแก่งวัดบวรนิเวศวิหาร
ที่มา: สยามนิกาชา (2556)

ในสมัยรัชกาลที่ 7 พระราชกรณียกิจ ด้านการศาสนา การศึกษา ประเพณีและวัฒนธรรม
พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้สร้างหอพระสมุดสำหรับพระนคร เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าศึกษาได้
อย่างเสรีทรงตั้งราชบัณฑิตยสภาเพื่อมีหน้าที่บริหารและเผยแพร่วิชาการด้านวรรณคดี โบราณคดี และ

ศิลปกรรมในด้านวรรณกรรม โปรดเกล้าฯตราพระราชบัญญัติคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรมใน พ.ศ.2475 ด้านศิลปวัฒนธรรมของชาตินั้น พระองค์ทรงสถาปนาราชบัณฑิตยสภาขึ้น (เดิมคือ กรรมการหอพระสมุดสำหรับพระนคร) เพื่อจัดการหอพระสมุดสำหรับพระนครและสอบสวนพิจารณา วิชาอักษรศาสตร์ เพื่อจัดการพิพิธภัณฑสถานตรวจรักษาโบราณสถานและโบราณวัตถุ และเพื่อจัดการ บำรุงรักษาวิชาช่าง

รูปแบบพระพุทธรูปปฏิมาที่สร้างในสมัยรัชกาลที่ 7 ยังคงมีพระราชดำริ โปรดเกล้าฯ ให้สร้างมี พุทธลักษณะแบบผสมผสาน แบบไทยประเพณีประยุกต์ ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว พอสรุปได้ดังนี้

1.มีพระเมาลีตามแบบพระพุทธรูปแบบคันธาระ หากแต่มีเปลวรัศมีแบบสุโขทัยเหนือพระ เมาลี (เกตุมาลา)

2.มีการครองจีวรเป็นริ้วธรรมชาติ แบบเหมือนจริงยิ่งขึ้น ตามที่รัชกาลที่ 5 จำลองแบบ พระพุทธรูปสมัยคันธาระ ทั้งอิริยาบถนั่งและยืน อ่อนช้อย พริ้วไหวงดงาม

วัสดุที่ใช้สร้าง ได้แก่ ทองคำ เงิน สัมฤทธิ์ กะไหล่ทอง และโลหะผสมอื่น ๆ อาจกล่าวได้ว่า พระพุทธรูปที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 7 ยังคงยึดตามแนวคิดแบบประเพณีนิยมซึ่งปรากฏในมหา บุรีลักษณะ แต่ส่วนที่ผสมผสานแนวคิดสมัยใหม่ คือการครองจีวรแบบเหมือนจริง และผสมผสาน เอกลักษณ์ทั้งงดงามของพระพุทธรูปแบบคันธาระและสุโขทัยไว้ด้วยกัน ถือได้ว่าเป็นการใช้ความคิด สร้างสรรค์ สร้างสรรค์รูปแบบที่คิดว่างดงาม โดยไม่ผิดแผกจากแนวคิดทางอุดมคติทางความงาม

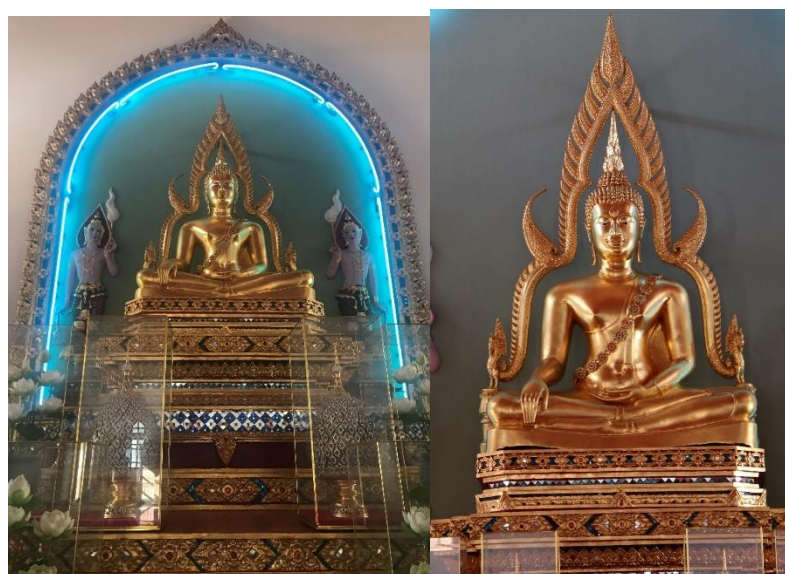
พระพุทธรูปสมัยรัชกาลที่ 8

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลพระอัฐมรามาธิบดินทร รัชกาลที่ 8 แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ เป็นพระโอรสพระองค์โตในสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก และสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พระองค์เสด็จขึ้นทรงราชย์เป็น พระมหากษัตริย์รัชกาลที่ 8 แห่งราชวงศ์จักรี เมื่อวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2478 ขณะที่มีพระชนมายุ เพียง 9 พรรษา ภายหลังที่ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสละราชสมบัติ มีสมเด็จพระเชษฐาธิราชและสมเด็จพระอนุชา 2 พระองค์ ได้แก่ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ และพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช พระองค์ก็ได้ เสด็จสวรรคตด้วยทรงต้องพระแสงปืนเมื่อวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2489 ณ ห้องพระบรรทม พระที่นั่ง บรมพิมาน ภายในพระบรมหาราชวัง รวมระยะเวลาที่ทรงครองสิริราชสมบัติทั้งสิ้น 12 ปี

เมื่อพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลได้รับการอัญเชิญขึ้นเถลิงถวัลราชสมบัติ เป็นพระมหากษัตริย์พระองค์ที่ 8 แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ เมื่อ พ.ศ. 2477 นั้น พระองค์ยังทรงพระ เยาว์กับทั้งยังทรงใช้เวลาส่วนใหญ่ศึกษาวิชาการในทวีปยุโรป ครั้นเสด็จพระราชดำเนินนิวัติ

กรุงเทพมหานครก็ประทับอยู่ในราชอาณาจักรเพียงระยะเวลาสั้น จวบจนเสด็จสวรรคตในปี พ.ศ. 2489 ด้วยเหตุผลนั้นตลอดรัชกาลซึ่งประทับบนอกราชอาณาจักรเป็นส่วนใหญ่ จึงเป็นผลให้พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลมิได้ ทรงมีเวลาที่จะทรงสร้างพระพุทธรูปขึ้นมาองค์ใด ขึ้นเฉลิมพระเกียรติในรัชกาลของพระองค์เลย

1. พระศรีสัมพุทธมุนี

ภาพที่ 4.19 พระศรีสัมพุทธมุนี พระประธานในอุโบสถวัดพระศรีมหาธาตุ

พระศรีสัมพุทธมุนี เป็นพระประธานในอุโบสถวัดพระศรีมหาธาตุ อ.บางเขน กรุงเทพมหานคร โดยวัดพระศรีมหาธาตุ เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดวรมหาวิหาร สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2483 ตรงกับสมัยพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล(รัชกาลที่ 8) ขณะนั้น จอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี (พลตรีหลวงพิบูลสงคราม) เป็นวัดที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์แห่งการปกครองระบอบประชาธิปไตย ไกล่กับอนุสาวรีย์พิทักษ์รัฐธรรมนูญ บริเวณวงเวียนหลักสี่ จุดตัดระหว่างถนนพหลโยธินกับถนนแจ้งวัฒนะและรามอินทรา อนุสาวรีย์พิทักษ์รัฐธรรมนูญ หรือที่เรียกกันว่าอนุสาวรีย์หลักสี่ ออกแบบโดยหลวงนฤมิตรเลขาการ อาจารย์ประจำโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า สร้างปี พ.ศ. 2479 โดยยึดหลักทางการเมืองของรัฐบาล 5 ประการ คือ ชาติ ศาสนาพระมหากษัตริย์

กองทัพ และรัฐธรรมนูญ จัดสร้างขึ้นเพื่อรำลึกถึงเหตุการณ์ขัดแย้งทางการเมือง ในการปราบปราม กบฏบวรเดช มีการบรรจุอิฐทหารและตำรวจที่เสียชีวิตในเหตุการณ์ดังกล่าว โดยพื้นที่ดังกล่าวมีการ ปรับปรุงภูมิทัศน์เพื่อแก้ปัญหาจราจรหลายครั้ง ในปัจจุบันอนุสาวรีย์พิทักษ์รัฐธรรมนูญได้หายไปโดย ไม่มีใครทราบว่าเก็บไว้ที่ใด

พระศรีสัมพุทธมุนี เป็นพระพุทธรูปสมัยสุโขทัย ปางมารวิชัย มีหน้าตักขนาด 42 นิ้ว แต่เดิม ประดิษฐานอยู่ที่วังหน้า โดยมีรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม อัญเชิญมาประดิษฐาน ณ วัดแห่งนี้ ซึ่งแต่เดิมพระอุโบสถวัดพระศรีมหาธาตุ มีพระพุทธรูปสี่พระองค์ประดิษฐานอยู่ ภายหลังจึงอัญเชิญกลับไปไว้ ณ พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ ส่วนองค์พระศรีสัมพุทธมุนีได้สร้างซุ้มเรือนแก้วเพิ่มเติม โดยมีกรมศิลปากร นำโดยหลวงวิจิตรวาทการ และพระพรหมพิจิตร ซึ่งเป็นลูกศิษย์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เป็นผู้ออกแบบ พระอุโบสถจึงมีส่วนคล้ายกับอุโบสถวัดเบญจมบพิตรฯ ที่สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ออกแบบไว้ พระศรีสัมพุทธมุนี มีพุทธลักษณะคล้ายกับพระพุทธรูปชินราช จังหวัดพิษณุโลก กล่าวคือ มีนิ้วพระหัตถ์ยาวเสมอกัน นั่งขัดสมาธิราบ มีเปลวรัศมี ฉากหน้ามีการสร้าง ซุ้มโค้งเป็นกรอบเหนือซุ้มเรือนแก้ว ด้านข้างมีประติมากรรมเทวดานู่นสูงถือแส้ ด้านหน้ามีรูป พระสาวกพระสาวกปริบัตและพระโมคคัลลานะ

2. พระสันติภาพ

ภาพที่ 4.20 พระสันติภาพ

ที่มา: สมาคมนักเรียนเก่าวัดราชาธิวาส (2546: 113)

พระสันติภาพ ประดิษฐานในศาลาการเปรียญ บนแท่นบูชาเบื้องหน้าพระประธาน วัดราชาธิวาสวิหาร เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร มีขนาดหน้าตักกว้าง 60 เซนติเมตร หล่อขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2489 เป็นอนุสรณ์หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลง มีพุทธลักษณะละม้ายพระพุทธรูปในพระราชนิยมในรัชกาลที่ 4 กล่าวคือ ประทับนั่งแบบวัชรसनะ (ขัดสมาธิเพชร) บนฐานบนคว่ำบัวหงาย แสดงธยานมุทรา (ปางสมาธิ) ซ้อนพระหัตถ์ขวาไว้บนพระหัตถ์ซ้าย ไม่มีพระเกตุมาลา มีเม็ดพระศก ขนาดเล็กเหนือพระเศียรใต้เพลวรศมี พระกรณสัน มีพระเนตรเหลือบต่ำ พระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์เรียว มีอุณาโลม พระพักตร์ค่อนข้างกลม พระนลาฏกว้าง พระขนงโก่ง ครองอุตราสงค์เป็นริ้วจัดระเบียบ ห่มเฉียงสังฆาฏิพาดพระอังสาขวาจรดพระนาภี อันตรวาสกเป็นริ้วผ้าแบบเหมือนจริง

3. พระพุทธรูปบริเวณระเบียงพระอุโบสถวัดพระศรีมหาธาตุ

นอกจากนี้ยังมีพระพุทธรูปรอบระเบียงคด ประดิษฐานรอบระเบียงพระอุโบสถวัดพระศรีมหาธาตุ บางเขน มีรูปแบบคล้ายวัดเบญจมบพิตร โดยมีการจารึกผู้สร้างไว้ที่ฐานของพระพุทธรูป และองค์พระพุทธรูป พระพุทธรูปที่สร้างขึ้นเพื่อนำมาประดิษฐานบริเวณระเบียงพระอุโบสถ วัดมหาธาตุ บางเขน ได้แก่ “พระพุทธรูปปางสมาธิ” แบบสุโขทัยขัดสมาธิราบ ฐานบัวหงาย สร้างโดย พลเอกพระยาพลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) ปี พ.ศ. 2484 (รูป 4.1) “พระพุทธรูปปางลีลา” แบบสุโขทัย สร้างโดย จอมพล ป. พิบูลสงคราม (รูป 4.22) “พระพุทธรูปปางประทานพร” แบบสุโขทัย สร้างโดย จอมพลอากาศ พิน รณนภาภาศ ฤทธาภาณี (รูป 4.23) ถือได้ว่าเป็นพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นใหม่หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 โดยนำรูปแบบการสร้างพระพุทธรูปสมัยต่าง ๆ ของไทย ได้แก่ สมัยสุโขทัย ล้านนา อุทอง อโยธยา และรัตนโกสินทร์ตอนต้น และยังมีการผสมผสานลักษณะเด่นของแต่ละสมัยเข้าด้วยกัน รวมทั้งการสร้างเพิ่มเติม ในสมัยรัชกาลที่ 9 ได้แก่ “พระพุทธรูปปางห้ามญาติ” พลเอกสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พ.ศ. 2497 (รูป 4.24) วัสดุสัมฤทธิ์ แบบสุโขทัย และ “พระพุทธรูปปางรำพึง” แบบสุโขทัย สร้างโดย พลตำรวจเอก เผ่า ศรียานนท์ พ.ศ. 2497 (รูป 4.25) วัสดุสัมฤทธิ์ แบบสุโขทัย และ อาจจะสรุปได้ว่ารูปแบบพระพุทธรูปที่นิยมสร้างในสมัยรัชกาลที่ 8 ยังคงได้รับอิทธิพลในสมัยรัชกาลที่ 4 ได้แก่พระสันติภาพ หล่อขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง ประดิษฐาน ในศาลาการเปรียญ วัดราชาธิวาส ซึ่งเป็นวัดธรรมยุติกนิกาย พระพุทธรูปส่วนใหญ่สมัยรัชกาล 8 เป็นการสร้างตามแบบพระพุทธรูปในสมัยสุโขทัย อันเนื่องมาจากว่าคนทั่วไปมักจะกล่าวว่า พระพุทธรูปแบบสุโขทัยเป็นพระพุทธรูปภูมิที่มีความงดงามตามอุดมคติมากที่สุดสมัยหนึ่ง

ภาพที่ 4.21 พระพุทธรูปปางสมาธิ สร้างโดย พลเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา พ.ศ. 2484

ภาพที่ 4.22 พระพุทธรูปปางลีลา สร้างโดย จอมพล ป. พิบูลสงคราม

ภาพที่ 4.23 พระพุทธรูปปางประทานพร สร้างโดย จอมพลอากาศพื้น รณนภากาศ ฤทธาคนี

ภาพที่ 4.24 พระพุทธรูปปางห้ามญาติ สร้างโดย พลเอกสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พ.ศ. 2497

ภาพที่ 4.25 พระพุทธรูปปางรำพึง สร้างโดย พลตำรวจเอก เผ่า ศรียานนท์ พ.ศ. 2497

วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับพระพุทธรูปสมัยรัชกาลที่ 6-8

พระพุทธรูปที่สร้างขึ้นใหม่ในรัชกาลที่ 6-8 สามารถแบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ

1. กลุ่มอนุรักษรูปแบบพระพุทธรูปปฏิมากรที่เคยมีมา เพื่อธำรงรักษารูปแบบตามโบราณราชประเพณี ได้แก่ พระพุทธรูปที่จำลองความงามตามแบบที่มีอยู่เดิม หรือให้สร้างตามลักษณะรูปแบบที่มีมาในอดีต

- 1.1 ในการจำลองแบบ “พระพุทธรูปชินราช” วัดมหาธาตุ บางเขน กรุงเทพมหานคร สมัยรัชกาลที่ 8 โดยจำลองจาก “พระพุทธรูปชินราช” วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามราชวรวิหาร สืบเนื่องจากการลอกแบบพระอุโบสถวัดมหาธาตุมาจากพระอุโบสถวัดเบญจมบพิตร ที่สมเด็จพระนารายณ์ทรงสร้างวัดตึกวงศ์ทรงออกแบบไว้

1.2 มีแบบอย่างอัตลักษณ์ของพระพุทธรูปในอดีต เช่น “พระร่วงโรจนฤทธิ์ ศรีอินทราทิตย์ธรรมโมภาส มหาวชิราวุธบุษนิยบพิตร” วัดพระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม ปางประธานพรตามแบบสุโขทัย พระพุทธรูปรอบระเบียงคด ประดิษฐานรอบระเบียงพระอุโบสถวัดพระศรีมหาธาตุ บางเขน ที่ประชาชนสร้างถวาย มีแบบอย่างพระพุทธรูปแบบ เชียงแสน สุโขทัย และอยุธยา

2. กลุ่มที่ได้รับแบบอย่างตามแบบพระราชประเพณีนิยมในสมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5

2.1 พระราชประเพณีนิยมในสมัยรัชกาลที่ 4 แต่ยังคงพุทธลักษณะตามอุดมคติบางประการตามที่มีมาในอดีต หรือเป็นพระพุทธรูปแบบผสมผสานแบบประเพณีนิยมและสำนึกแบบตะวันตก จากฝีมือของช่างหลวง ได้แก่ “พระพุทธรูปปางประจำรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” “พระพุทธรูปประจำพระชนมวารพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว” “พระสันติภาพ” ประดิษฐานในศาลาการเปรียญ วัดราชาธิวาสวิหาร เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

2.2 พระราชประเพณีนิยมในสมัยรัชกาลที่ 5 แสดงความเป็นสำนึกตามรูปแบบการสร้างพระพุทธรูปโบราณแบบคันธาระ ได้แก่ “พระประธานในพระวิหาร” (ศาลาสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก) วัดราชาธิวาสราชวรวิหาร เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร สมัยรัชกาลที่ 6 เป็นพระพุทธรูปปางสมาธิ มีพระกรณสัน แสดงกล้ามเนื้อ และครองจีวรแบบเหมือนจริง และ “พระพุทธรูปประทับยืนแสดงปางขอฝน” รัชกาลที่ 7

3. กลุ่มสร้างสรรค์พระพุทธรูป แบบไทยประเพณีประยุกต์ ผสมผสานอัตลักษณ์ของพระพุทธรูปโบราณ

3.1 สร้างสรรค์จากการผสมผสานอัตลักษณ์ของพระพุทธรูปโบราณ อาทิเช่น “พระชัยวัฒน์ประจำรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว” “พระพุทธรูปประจำพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว” กล่าวคือ ครองจีวรเหมือนจริง แต่ยังคงพุทธลักษณะแบบอุดมคติแบบสุโขทัย คงไว้ซึ่งอุษณิষ พระแก้วมรกตน้อย หอพระสุราลย์พิมาน พระบรมมหาราชวัง มีการครองจีวรแบบเหมือนจริง แต่มีพุทธลักษณะคล้ายพระพุทธรูปเชียงแสน “พระพุทธรูปไสยาสน์” (พระนิพพานทรงญาณ) โรงเรียนมัธยมวัดราชาธิวาส เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร มีการครองจีวรแบบเหมือนจริง พระพุทธรูปในราชนิยมในรัชกาลที่ 7 ได้แก่ “พระพุทธรูปประจำพระชนมวารสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี” “พระชัยวัฒน์ประจำรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว” และ “พระพุทธรูปประจำพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว” มีการครองจีวรแบบเหมือนจริง มีพระเมลาไลแบบคันธาระ หากแต่มีเปลวรัศมีตามแบบสุโขทัยซึ่งเป็นลักษณะพิเศษที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน

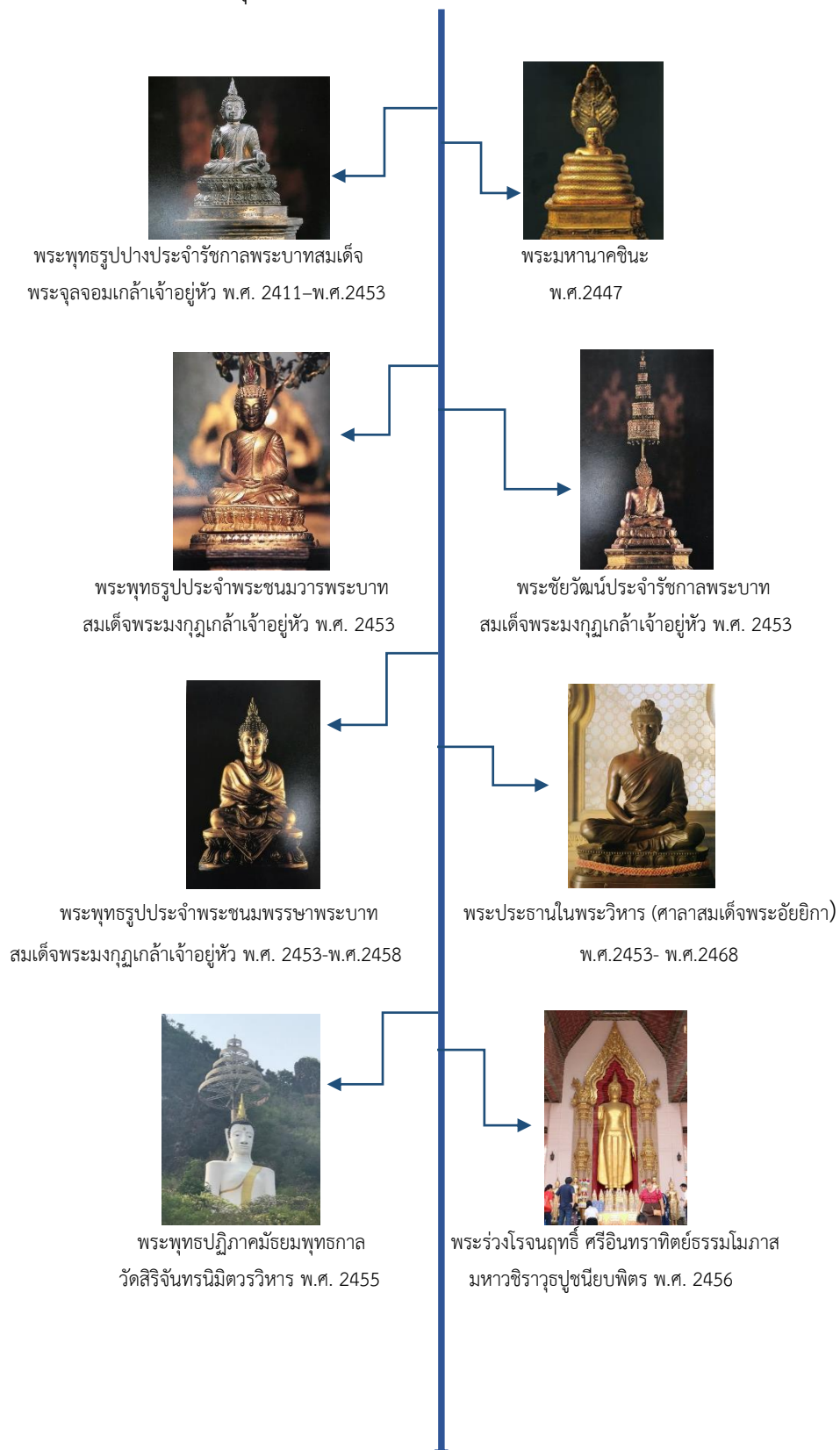
3.2 สร้างรูปแบบใหม่แบบไทยประเพณีประยุกต์ ผสมผสานแนวความคิดแบบเหมือนจริง (สำนึก) ได้แก่ พระนิรโรคันตราย วัดสุทัศนเทพวราราม กรุงเทพมหานคร ยังมีนาสองตอนแปลงเป็น

มนุษย์ซึ่งขาด้านหน้าเป็นขามนุษย์ ขาด้านหลังเป็นหางนาค เชิญฉัตร และ เชิญพัดโบกด้านละตน ส่วนพระมหานาคชินะ และ พระพุทธรูปประจำพระชนมวารพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ลักษณะพิเศษ คือ การขดตัวของพญานาครอบพระวรกาย ใต้ต้นจิก

3.3 กลุ่มช่างพื้นบ้าน ที่มีแนวคิดแบบประเพณีนิยมโบราณ แต่ด้วยความจำกัดด้านความสามารถในเชิงช่าง จึงสร้างสรรค์รูปแบบที่มีความงามเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ได้แก่ “พระพุทธรูปวิภาคัมมัชฌมพุทธกาล” วัดสิริจันทรมิตรวิหาร จ.ลพบุรี

ภาพที่ 4.26 แผนผังทามไลน์

พระพุทธสมัยรัชกาลที่ 6-8 พ.ศ.2468-พ.ศ.2489

ภาพที่ 4.27 แผนผังทามไลน์ (ต่อ)

พระพุทธสมัยรัชกาลที่ 6-8 พ.ศ.2468-พ.ศ.2489

พระพุทธมณีรัตนมหาปฏิมากร
(พระแก้วมรกตน้อย) พ.ศ.2457

พระพุทธไสยาสน์ (พระนิพพานทรงญาณ)
พ.ศ. 2464

พระพุทธนิรโธคันธราย พ.ศ. 2467
วัดสุทัศนเทพวราราม ก.ท.ม

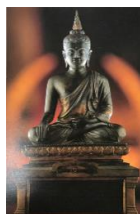
พระปางประจำรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎ
เจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2468-พ.ศ.2477

พระพุทธรูปประจำพระชนมพรรษาพระบาท
สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ.2468 - พ.ศ.2477

พระพุทธรูปประทับยืนแสดงปางขอฝน
พ.ศ. 2468 - พ.ศ.2477

พระชัยวัฒน์ประจำรัชกาลพระบาท
สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2469

พระพุทธรูปประจำพระชนมวารพระบาทสมเด็จพระ
ปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2469 - พ.ศ.2470

พระพุทธรูปประจำพระชนมวาร
สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พ.ศ.2470

พระพุทธมนุสสนาค พ.ศ.2473

ภาพที่ 4.28 แผนผังทามไลน์ (ต่อ)

พระพุทธสมัยรัชกาลที่ 6-8 พ.ศ.2468-พ.ศ.2489 (ต่อ)

